

بیت دانا پی
(فہرستہ ہائے)

بینش معنوی - ۵۴

مکتبہ

پشاور

۱۹۹۷

نہایت

نویسنده

ابن عربی

ترجمہ

سعيد رحيميان

دفتر دانا پی
(کتاب المعرفة)

کتابساز
نشر نگاه معاصر

فهرست مطالب

□ مقدمه مترجم ----- ۱۵

کتاب المعرفة

□ مقدمه ----- ۲۱

مسئله ۱. در معنی سخن خداوند: «سبحان الله» ----- ۲۱

مسئله ۲. در معنی سخن خدای تعالی «الحمد لله» ----- ۲۳

مسئله ۳. مسئله غزالی (رضی الله عنه) ----- ۲۴

مسئله ۴. در معنای سخن خداوند: (لا اله الا الله) ----- ۲۵

مسئله ۵. در معنی سخن خداوند: (الله اکبر) ----- ۲۵

مسئله ۶. مسئله ای از (کتاب) جواهر غزالی در معنای سخن او «الله اکبر» ----- ۲۶

مسئله ۷. مسئله در معنای سخن خدای تعالی: ﴿و افوض امری الی الله﴾ ----- ۲۷

مسئله ۸. تفرّد به معبودیت ----- ۲۷

مسئله ۹. ظهور مظاهر بین اقتدار و قبول ----- ۲۸

مسئله ۱۰. اسم غنی و وحدت ذات و صفات ----- ۲۸

مسئله ۱۱. اسماء نسبت‌ها و اضافات اند ----- ۲۹

مسئله ۱۲. ترجیح دادن فرائض بر نوافل از جهتی ----- ۳۰

مسئله ۱۳. تفرّد حق متعال به چهار اسم متکلم - ظاهر - باطن و نور ----- ۳۰

- مسئله ۱۴. معنی اتباع و پیروی ----- ۳۳
- مسئله ۱۵. حدّ شناخت فکری ----- ۳۴
- مسئله ۱۶. جمع اعداد در عالم ----- ۳۴
- مسئله ۱۷. راه به سوی وجود، استحاله علم به ذات حق ----- ۳۵
- مسئله ۱۸. معنی عندیت ----- ۳۶
- مسئله ۱۹. تأیید شرعی تشبیه و رابطه انسان کامل و معرفت خداوند ----- ۳۸
- مسئله ۲۰. معنی شرک عام ----- ۴۰
- مسئله ۲۱. نور و ظلمت ----- ۴۲
- مسئله ۲۲. اگر نور نبود ----- ۴۴
- مسئله ۲۳. حجاب‌های نورانی و ظلمانی ----- ۴۵
- مسئله ۲۴. بخشش‌ها و مواهب ----- ۴۶
- مسئله ۲۵. علم حق ----- ۴۷
- مسئله ۲۶. مسای عالم ----- ۴۸
- مسئله ۲۷. رؤیت (خداوند) بر حسب عقیده ----- ۴۹
- مسئله ۲۸. دگرگونی و تحول الوهیت در روز قیامت ----- ۵۱
- مسئله ۲۹. قلب عارف و وسعت آن ----- ۵۲
- مسئله ۳۰. تحولات قلب و اله معتقد ----- ۵۴
- مسئله ۳۱. عالم و تبدل در انفاس ----- ۵۶
- مسئله ۳۲. در معرفت و همت (موانع تصرف عارف در عالم) ----- ۵۷
- مسئله ۳۳. قضا و قدر ----- ۶۰
- مسئله ۳۴. ولایت ----- ۶۱
- مسئله ۳۵. حدّ صبر ----- ۶۲
- مسئله ۳۶. تقسیم امر ----- ۶۴
- مسئله ۳۷. وجود واحد و حکم آینه ----- ۶۴
- مسئله ۳۸. محال بودن معرفت مطلق ----- ۶۷
- مسئله ۳۹. هم اکنون مانند گذشته است الآن کماکان ----- ۶۷
- مسئله ۴۰. نفی قدرت از مخلوق ----- ۶۸

- مسئله ۴۱. الوهیت به عنوان به وجود آورنده ماسوی ----- ۶۸
- مسئله ۴۲. معنی الوهیت ----- ۶۹
- مسئله ۴۳. معنی اله و رب ----- ۷۰
- مسئله ۴۴. احدیت - توحید و انسان کامل ----- ۷۰
- مسئله ۴۵. تغییر تعلق و ثبات علم ----- ۷۱
- مسئله ۴۶. محال بودن احاطه علمی ----- ۷۲
- مسئله ۴۷. وجود مجرد ----- ۷۲
- مسئله ۴۸. امر خداوند و اراده او نسبت به قیبح ----- ۷۳
- مسئله ۴۹. معنی بقاء و کلام ----- ۷۳
- مسئله ۵۰. ستر و تجلی و نظام احسن ----- ۷۳
- مسئله ۵۱. متعلق قدرت ----- ۷۴
- مسئله ۵۲. متعلق رؤیت و علم ----- ۷۵
- مسئله ۵۳. وجوب غیری افعال نسبت به حق متعال ----- ۷۵
- مسئله ۵۴. ظاهر و باطن انسان و اسم الظاهر و الباطن حق متعال ----- ۷۶
- مسئله ۵۵. اسم الاول و الآخر ----- ۷۶
- مسئله ۵۶. نقد ذوالنون در مسئله تجلی در صور ----- ۷۷
- مسئله ۵۷. حضور هر چیز در هر چیز ----- ۷۸
- مسئله ۵۸. حجاب‌ها ----- ۷۹
- مسئله ۵۹. نسبت فعل به حق تعالی و به بنده ----- ۷۹
- مسئله ۶۰. حدوث مورد انکار و مورد تأیید در عرفان ----- ۸۱
- مسئله ۶۱. عین ممکن ثابت و غیر موجود است ----- ۸۱
- مسئله ۶۲. عدم اجتماع مشاهده حق و کلام او در حالت واحد ----- ۸۲
- مسئله ۶۳. ایمان: نور بی زوال الهی و انسان کامل ----- ۸۳
- مسئله ۶۴. خضوع ممدوح و مذموم ----- ۸۴
- مسئله ۶۵. حفظ اعیانی که قائم به نفس اند ----- ۸۵
- مسئله ۶۶. سریان حقیقت قلم و لوح ----- ۸۶
- مسئله ۶۷. رجوع به خداوند و اقسام آن ----- ۸۷

- مسئله ۲۸۴. سرّ نزد عارف ----- ۲۳۳
- مسئله ۲۸۵. معنی حجاب ----- ۲۳۴
- مسئله ۲۸۶. فناء و بقاء ----- ۲۳۵
- مسئله ۲۸۷. قلق - شوق - اشتیاق ----- ۲۳۵
- مسئله ۲۸۸. هیبت و جمال ----- ۲۳۵
- مسئله ۲۸۹. نشانه عارف ----- ۲۳۶
- مسئله ۲۹۰. فناء و بقاء ----- ۲۳۷
- مسئله ۲۹۱. انسان کامل و حجیت او ----- ۲۳۷
- مسئله ۲۹۲. اضطراب و مقامات عرفانی ----- ۲۳۸
- مسئله ۲۹۳. توحید صفاقی ----- ۲۳۸
- مسئله ۲۹۴. دو علم فطری انسان ----- ۲۳۹
- مسئله ۲۹۵. صفات ذات اضافه و متعلقات آنها ----- ۲۳۹
- مسئله ۲۹۶. هوی و الوهیت ----- ۲۴۱
- فهرست آیات ----- ۲۴۵
- فهرست احادیث ----- ۲۴۹
- فهرست اشعار فارسی ----- ۲۵۱
- فهرست اشعار عربی ----- ۲۵۴
- دسته‌بندی موضوعی مسائل کتاب المعرفة ----- ۲۵۹
- فهرست موضوعی ----- ۲۶۱
- نمایه نام‌ها ----- ۲۶۸
- فهرست برخی منابع تعلیقات ----- ۲۷۰

مقدمه مترجم

کتاب المعرفة ابن عربی را می‌توان سومین کتاب مهم وی (پس از فتوحات و فصوص) دانست از آن روی که گزیده و چکیده‌ی آراء شیخ به انتخاب خود وی است که در ضمن آن گاه از دیگر آثارش مانند فتوحات فصوص عقله المستوفز انشاء الدوائر و... (بدون نام بردن از آن اثر) نقل نموده و گاه مستقلاً مسئله‌ای را طرح کرده و در مورد آن به بحث پرداخته است. وجه اشتراک مسائل نقل شده اهمیت آن برای مؤلف است لهذا می‌توان این رساله را چکیده‌ی معارف او - خصوصاً در عرفان نظری - دانست که در ضمن مدخلی است مناسب برای مطالعه‌ی کتاب‌های مفصل‌تر مانند فتوحات یا متون موجز و مختصرتر.

ابن عربی کتاب المعرفة را در فهرست مؤلفات خویش که در قالب اجازه‌ای به خط خود به ملک مظفر به سال ۶۳۷ هجری نگاشته، نام برده است (رساله‌ی شماره‌ی ۱۹۱ از کل ۲۸۵ رساله‌اش).

وی این رساله را زبده‌ی عقاید محققان از عرفا دانسته است. در انتهای مقدمه‌ی فتوحات او بخشی را به عقاید ویژه‌ی خاصه و اهل الاختصاص برای توضیح عقاید محققین از اهل کشف و تمایز آن از عقاید متکلمان و عوام اختصاص داده است و در این باب گوید: این عقاید را در عین حال در رساله‌ی دیگری با عنوان المعرفة جدا کرده و آورده‌ام.

عبارت وی چنین است: «ثم اتلوها بعقیده خواص اهل الله من اهل طریق الله من المحققین من اهل الکشف و الوجود و جردتها ایضاً فی جزء آخر سمیته المعرفة».

شماره‌ی مسائلی که هرکدام با عنوان «مسئله» شروع شده و غالباً با عبارت والله اعلم خاتمه یافته است به ۲۹۶ بالغ می‌شود که چون چند مسئله حاوی عباراتی با عنوان «فائده» است با لحاظ فوائد مزبور به سیصد مسئله برگزیده می‌رسیم که البته برخی مسائل به لحاظ اهمیت به زبان‌های مختلف تکرار مضمونی و محتوایی نیز شده است. همین تأکید و تکرار بر یک محتوا در چند مسئله نیز می‌تواند از اهمیت و وزن آن مطلب و معرفت در نزد او خبر دهد به عنوان مثال هر یک از مدخل‌های: وحدت وجود- اعیان ثابت- تنزیه و تشبیه- اله معتقد- توحید افعالی- کسب- جبر و اختیار- وجه خاص و انسان کامل در چند مسئله و هر بار از جنبه و بُعدی خاص مورد بحث قرار گرفته است که با تأمل در عناوین فوق می‌بینیم هر یک به نوعی از ابتکارات او در عرفان نظری محسوب می‌شود و این خود قرینه‌ی دیگری است که این کتاب از دیدگاه شیخ حکایت‌گر اندیشه و آراء وی و چکیده و برگزیده‌ی معارف خاص او بوده است.

ترتیب خاصی بین مسائل سیصدگانه مزبور مشاهده نمی‌شود جز هفت مسئله‌ی نخست که به تفسیر و تبیین پنج شعار اساسی اسلام یعنی: تسبیح: سبحان الله- تحمید: الحمد لله- تهلیل: لا اله الا الله- تکبیر: الله اکبر و تفویض: افوض امری الی الله اختصاص یافته و حاوی عنوان نیز از جانب خود وی می‌باشد. اما بقیه‌ی مسائل فاقد عنوان در متن است و عناوین مذکور تا حدود سی و دو عنوان از مصحح متن عربی کتاب است و بقیه از مترجم.

برخی مسائل حاوی تجربیات عرفانی مؤلف است و برخی صرفاً به بیان دستاورد معرفتی وی و به ندرت به استدلال بر آن می‌پردازد و در بسیاری از مسائل نیز تأویل و تفسیر آیات و روایات به عنوان شواهد یا ادله دال بر مدعا مد نظر بوده است.

در انتهای ترجمه‌ی کتاب با توجه به عناوین مسائل، نوعی دسته‌بندی به لحاظ معرفتی صورت گرفته است که علاوه بر فهرست مفصل مسائل سیصدگانه‌ی کتاب، فهرست‌های موضوعی نیز برای آن فراهم شده است که می‌تواند راهنمایی برای «به‌خوانی» کتاب باشد. توصیه‌ی مترجم خواندن مسائل به ترتیب موضوعی بر این اساس می‌باشد یعنی مسائل مربوط به:

- ۱- معرفت‌شناسی ۲- وجودشناسی ۳- خداشناسی ۴- جهان‌شناسی ۵- انسان‌شناسی
- ۶- مباحث تأویلی ۷- عرفان عملی.

نگارنده ابتدا به قصد ترجمه‌ی صرف وارد کار شد اما به زودی پی برد که در مورد این رساله باید سه کار را با هم پیش ببرد:

۱- تصحیح: چون غلط‌های متعددی از حیث لفظ یا علامت‌گذاری و اعراب نادرست و برخی کژخوانی‌ها و نیز تقطیع ناصواب عبارات و تصحیح‌های حدسی به متن راه یافته است که ابتدا می‌بایست تصحیح گردد در این زمینه دو کار اساسی صورت گرفت: الف- پس از تفحص در کتاب‌های ابن عربی عباراتی که از دیگر آثار وی بعینه یا به تلخیص نقل شده است با متون اصلی مقایسه شده تصحیح گردید. ب- در عباراتی که مستقل مطرح شده حتی الامکان تصحیح محتوایی هر چند حدسی صورت گرفت.

۲- ترجمه: تلاش بر این بوده که ابتدا معنای محصل متن تا حد استطاعت فهم شود آنگاه با وفاداری به لفظ و نیز کاربرد متعادل واژگان و اصطلاحات فارسی و عربی ترجمه‌ای روان و سلیس تا حد امکان و وسع مترجم ارائه گردد.

۳- توضیح: اگر ترجمه به هدف نزدیک ساختن متن به فهم مخاطب به زبانی دیگر فراهم آید نباید صرفاً تحت‌اللفظی و لفظ به لفظ انجام شود بلکه برای اینکه خوانش به فهم بیانجامد می‌بایست پس از فهم متن، با توضیحاتی (حال یا در پراکنش یا در پاورقی) به ارائه‌ی مقصود نظر نویسنده تا حد امکان دست یافت که این مورد نیز تا حدی که به یکدستی اثر و ترجمه لطمه نزند و به اطناب بیانجامد رعایت گردید.

برخی دوستان فاضل پیشنهاد افزودن مقدمه‌ای مفصل در تبیین جهان‌بینی عرفانی ابن عربی و نیز مؤخره‌ای در تعریف اصطلاحات خاص عرفانی او را ارائه دادند که هر چند پیشنهادی مناسب و معقول است اما مترجم به دو جهت از آن صرف‌نظر نمود: یکی این که این کار به حجم کتاب به میزانی نامتعارف می‌افزود دوم این که این مقصود پیش از این در دو کتاب نگارنده یعنی مبانی عرفان نظری و آفرینش از منظر عرفان صورت گرفته بود و کافی است خواننده و طالب بحث را به آن دو اثر یا دیگر آثار مشابه ارجاع داد. به هر روی بنظر می‌رسد آنچه که در پاورقی‌ها آمده و نیز فهرست‌های تفصیلی و موضوعی که بدان اشاره شد تا حدی جبران‌کننده‌ی این نقص احتمالی باشد و خواننده‌ی بافراست را در استحصال نظرگاه ابن عربی و بینش وی یاری رساند.

۱. این ترجمه براساس تصحیح سعید عبدالفتاح از کتاب المعرفة، ۱۹۹۳، بیروت، دارالمتنبی صورت گرفته است.